रोल नं.................

कक्षा-10वीं 2023-24

संस्कृत { Set-A }

(कुल प्रश्नों की संख्या 23) पूर्णांक:-75

(समय : 03 घण्टे)

निर्देशा:-

1. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति ।
2. प्रश्नानां सम्मुखे अंकाः प्रदत्ताः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि ।

प्र.1. उचितं विकल्पं चित्वा लिखत— (1×6=6)

(i) अधोलिखितेषु षष्ठी विभक्त्या रूपम अस्ति।
(अ) लतायाम् (ब) मुने (स) बाल्यकाय (द) फलानि

(ii) राज्ञे इत्यस्य पदे कः विभक्तिः अस्ति।
(अ) चतुर्थी (ब) पंचमी (स) षष्ठी (द) सप्तमी

(iii) नद्याः इत्यस्य पदे कः वचनं अस्ति।
(अ) एकवचनं (ब) द्विवचनं (स) बहुवचनं (द) अन्य वचनं

(iv) "वयम" शब्द रूपस्य मूल शब्दः अस्ति।
(अ) युष्मद् (ब) अस्मद (स) एतद् (द) तद्

(v) "सदाचारः एव परमोधर्मः" अस्मिन वाक्ये अव्ययं अस्ति।
(अ) सदाचारः (ब) एव (स) परमः (द) धर्मः

(vi) अधोलिखितेषु अव्ययं नास्ति।
(अ) यदा (ब) सर्वत्र (स) श्वः (द) अहं

प्र.2. कोष्ठकात् चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत– (1×6=6)

(i) नेष्यसि इत्यस्मिन पदे .... वचनं अस्ति। (एकवचनं / द्विवचनं)
(ii) पा धातुः लृट्लकारस्य प्रथम पुरूषः एकवचनं रूपं ....अस्ति। (पास्यति / पश्यतुं)
(iii) अरहन् इत्यस्मिन पदे पुरूषः..................... अस्ति। (प्रथम पुरूषः / मध्यम पुरूषः)
(iv) "स्वागतम्" इत्यस्मिन पदे उपसर्गः................ अस्ति। (सु / स्वा)
(v) निस् उपसर्गस्य उदाहरणं .... अस्ति। (निस्तेजः / निकृष्टः)
(vi) "वर्तते" इत्यस्मिन शब्दे धातुः अस्ति ....। (वर्त / वृत)

प्र.3. शुद्ध वाक्यानां समसम् 'आम्' अशुद्ध वाक्यानां समझं न इति लिखत– (1×6=6)

(i) "क्रुद्धः सिंह वने वसति" अस्मिन वाक्ये विशेषण पदं सिंह अस्ति।
(ii) "निर्बल कृषकः" अस्मिन वाक्ये विशेष्य पदं कृषकः नास्ति।
(iii) कातारः इत्यस्य विपरीतार्थक पदं अकातरः अस्ति।
(iv) सम्पन्नम इत्यस्य विपरीतार्थक पदं विपन्नम् भवति।
(v) शिव "इत्यस्य पयार्य पदं शक्रः" अपि अस्ति।
(vi) अग्निः इत्यस्य पदं समानार्थी पावकः अपि अस्ति।

प्र.4. उचितं युग्ममेलनं कुरुत — (1×6=6)

(क–खण्डः)	**(ख–खण्डः)**
(i) नवभालिका	(क) शरणं प्राप्तः

(ii) द्वन्दसमासः (ख) कर्मधारय
(iii)शरण प्राप्तः (ग) पितरौ
(iv) मनोरथः (घ) वाक्+ईशः
(v) उमेशः (ङ़) विसर्ग संधि
(vi) वागीशः (च) उमा+ईशः

प्र.5. एकपदेन उत्तरम् लिखत — (1×6=6)

(i) अहं कस्मै जीवनं कामये?
(ii) गुणी किं वेत्ति?
(iii) कः पिपासितः भ्रियते?
(iv) ''आदाय'' अस्मिन पदे कः प्रत्ययः अस्ति।
(v) वर्तमानः इत्यस्मिन पदे कः प्रत्ययः अस्ति।
(vi) अज+टाप प्रत्ययः कः पदं भवति।

प्र.6. प्रदत्तैः शब्दैः रिक्तस्थानानिपूर्तिं कुरूत–(कोऽपि चत्वरः) ½×4=2

(विद्या, आरक्षी, विवशाः, यथासमयम, पादध्वनिना, चपेटया)

(क) सर्वेषां एव महत्वं विधते ....।
(ख) चौरस्य.................प्रबुद्धः अतिथिः।
(ग) पिता पुत्राय वाल्ये...................यच्छति।
(घ) ....प्राणिनः भूकम्पेन निहन्यन्ते।
(ङ़) चौरः ....आसीत।
(च) बुद्धिमतिः ....पुत्रौ प्रहतवती।

प्र.7. अधोलिखितानि वाक्यानि कः कम् प्रति कथयति।(कोऽपि द्वौ) 2

(i) जानाभ्यहं तस्य नामधेयम।
(ii) अहं वनराजः कि भयं न जायते।
(iii) मम् नृत्यं तु प्रकृतेः आराधना।

प्र.8. वाच्य परिवर्तनं कुरूत–(कोऽपि द्वौ) 2

(i) अहं चन्द्रः पश्यामि (कर्मवाच्ये)
(ii) पशुना उदारितः अर्थः गृह्यते (कृर्तवाच्य)
(iii) मोहनः पाठं पठति (भाववाच्ये)

प्र.9. रेखाकित पदान्यधिकृत्य प्रश्न निर्माणं कुरूत–(कोऽपि द्वौ) 2

(i) धेनुनाम माता सुरभिः आसीत्।
(ii) न्यायाधीशः बंकिमचन्द्रः आसीत्।
(iii) अरयः व्यायाभिनं न अर्दयन्ति।

प्र.10. अधोलिखितेषु अशुद्ध वाक्येषु शुद्धिम कुरूत–(कोऽपि द्वौ) 2

(i) श्री गुरूः नमः
(ii) मम दुग्धम रोचते
(iii) सैनिकः अश्वेन पतति

प्र.11. केषां विस्फोटैरपि भूकम्पो जायते। 2

अथवा

प्रसूते निशान्धकारे स किम् चिन्तयत?

प्र.12. जनस्य क्रन्दनं निशम्य आरक्षी किम उक्तवान। 2

अथवा

यदि राजा सम्यक न भवति तदा प्रजा कथं विल्लवेत्?

प्र.13. सुधियः सख्यं केन सह भवति ? 2

अथवा

कुशलवयोः वंशस्य कर्ता कः?

प्र.14. लोके महतो भयात् कः मुच्यते ? 2

अथवा

अस्माकं पर्यावरणे किम्–किम् दूषितं अस्ति ?

प्र.15. अस्माभिः की दृशः वृक्षः सेवितव्यः ? 2

अथवा

कृषकः किम् करोति स्म् ?

प्र.16. प्रश्न–पत्रे समागतान श्लोकान् विहाय स्वपाठ्य पुस्तकात एकम् सुभाषितम् लिखत ? 2

प्र.17. प्रदत्तवाक्यैः घटनाक्रमानुसारं लिखत – ½×4=2

1. पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिमि।
2. सः ऋषभः हलभूट्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पा वातं।
3. भवान् एतत पश्यति न।
4. इयं कथा सम दृष्टि भावनां प्रबांधयति।

प्र.18. अधोलिखितम् गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत – 3

प्रकृतिमाता – अहं प्रकृतिः युष्माकं सर्वेषां जननी ? मूमं सर्वे एव मे प्रिया। सर्वेषा मेव भव्कृते महत्वं विद्यते यथा समयम न तावत् कलहेन समयं वृथा या पयन्ते अपितु मिलित्वा एव मोदघ्वं जीवनं च रसमयं कुरूध्वम। तद्यथा –

प्रजा सुखे सुखं राज्ञः प्रजानां च हिते हितं ।
नात्म प्रियं हितं राज्ञः प्रजानां तु प्रियं हितं ।।

प्रश्नाः–

1. सर्वेषां जननी का
2. सेर्वे का प्रिया
3. राज्ञः सुखं कस्मिन

अथवा

विचित्रा दैवगतिः तस्या मेव रात्रौ कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः। तत्र निहितामेकं मंजूषाम आदाय पलायितः। चौरस्य पाद ध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौर शंड़ाया तमन्वधावत् अगृहणाच्च परम् विचिमघटत। चौर एव उच्चैः क्रोशितुभारभत् चौरऽयं चौरोऽयम इति।

प्रश्नाः–

1. विचित्रा कः
2. तस्मिन गृहे कः प्रविष्टः
3. चौर काम आदाय पलायितः

प्र.19. अधोलिखितं पद्याशं पठित्वा प्रश्नानाम उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत –

मुक्ता मृणालपटली भवता निपीता
न्यम्बूनियत्र न लिनानि निषेवितानि
श्रे राजहंस वदः तस्य सरोवरस्य
कृत्येन केन भवितासि कृतोपकारः

प्रश्नाः–

1. यत्र भवता का भुक्ता
2. कानि निषेवितानि
3. कस्य कृतोपकारः भवितासि

अथवा

विचित्र खलु संसारे नास्ति किंचिन्निर्थकम्
अश्वश्चेद्र धावने वीरः भारस्य वहने खरः

प्रश्नाः—

1. विचित्रे खलु संसारे किं नास्ति
2. धावने कः वीरः
3. खरः कुत्र वीरः

प्र.20. अधोलिखितं नाट्याशं पठित्वा प्रश्नानाम उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत — 3

पिकः अलम—अलम अति विकव्यनेन! किं विस्मर्यते काकः कृष्णः पिकः कृष्णः को भेदः पिक काकयोः वसंत समये प्राप्ते काकः काकः पिकः पिकः।

1. काकः कीदृशः अस्ति
2. पिकः कीदृशः अस्ति
3. कदा काकः काकः पिकः पिकः

अथवा

उभौ— राजन्! उपाध्यय दूतौऽस्मान् त्वरयति।
रामः— मयापि सम्माननीय एव मुनियोगः तथाहि भवतौ गयन्तौ कवि रपि पुराणो व्रतनिधिर
गिरांसन्दभौऽयं प्रथममवतीर्णो वसुमतीम्।
कथा चेयं श्लाब्ध्या सर सिरूहनाभस्य नियतं
पुनाति श्रोतारं रमयति च सोऽयं परिकरः।

1. उपाध्यायदूतः कानि त्वरयति।
2. मयापि सम्माननीय एव किम्।
3. का चेयं श्लाध्या।

प्र.21. अधोलिखितं अपठितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत— 4

संसारे जनाः सुखम इच्छन्ति। सुखम् च धनेन एव प्राप्तुं शक्यते अतः धनोपार्जनस्य आवश्यकता भवति यस्य पार्श्वे धनं भवति सः सुखेन मेतें निर्धनं पुरूषं मित्राणि अपि व्यजन्ति। चौर्मेण कपटेन च प्राप्तं धनं विनाशकरं भवति। कृषि कर्मणा व्यापारेण परिश्रमेण च प्राप्तं धनं फलति ते नैव सुखं प्राप्यते। धनहीनोऽपि सुखी भवति। सुखं तु मनसा अनुभूयते। यत्र संतोषः तत्रैव वस्तुतः सुखं।

1. अस्य अनुच्छेदस्यकृतं समुचित शीर्षकं लिखत
2. कुत्र जनाः सुखम इच्छन्ति
3. वस्तुतः कुत्र सुखं वर्तते
4. संसारे कः सुखी भवति

प्र.22. स्वप्राचार्य कृते अवकाशार्थम प्रार्थना पत्र लिखत्। 4

अथवा

पुस्तकानि प्रेषयितुं प्रकाशकं प्रति संस्कृत भाषायां एकं पत्रं लिखत।

प्र.23. अधोलिखितेषु एकं विषयं स्वीकृत्य संस्कृत भाषायां निबन्धं लिखत —

1. मम प्रिय कविः
2. सत्संड़तिः
3. संस्कृत भाषायां महत्वं
4. पर्यावरणं